

Отримано: 20 квітня 2023 р.

Прорецензовано: 3 травня 2023 р.

Прийнято до друку: 5 травня 2023 р.

e-mail: viktoriia.polishchuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2239-1738>

Web of Science Researcher ID: HLQ-1321-2023

e-mail: yuliya.kratiuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1365-7648>

e-mail: oksana.zakharchuk@oa.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4283-2457>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-17(85)-170-174

Polishchuk V. L., Kratiuk Yu. K., Zakharchuk O. M. Język polski na tle wojny na Ukrainie. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 17(85). С. 170–174.

УДК: 811

Viktoriia Polishchuk,
dr nauk filologicznych, starszy wykładowca
Uniwersytet Narodowy „Akademia Ostrogska”

Yuliia Kratiuk,
wykładowca katedry języków indoeuropejskich
Uniwersytet Narodowy „Akademia Ostrogska”

Oksana Zakharchuk,
wykładowca katedry języków indoeuropejskich
Uniwersytet Narodowy „Akademia Ostrogska”

JĘZYK POLSKI NA TLE WOJNY NA UKRAINIE

Od 24 lutego 2022 roku Ukraina funkcjonuje w innej rzeczywistości, o której dotychczas czytano w podręcznikach z historii. Inwazja Rosji na Ukrainę zaskoczyła nie tak cały świat, jak Ukraińców. Ofiary bezpośredniego kontaktu z zaborcami, którzy „świadczą” od roku na Ukrainie „usługi wyzwolenia” cywilów z cywilizowanego życia, nabytej posiadłości, spokojnego toku egzystencji zmuszone szukać po całym świecie schronienia, bezpiecznych miejsc i możliwości przetrwania. Godząc się ze statusem uchodźcy, uciekając przed wojną nadal pozostają świadkami działań wojennych, pragną informować o wydarzeniach, mających miejsce na Ukrainie, w ich rodzinach. Pojawiające się w tekście pojęcie „język wojny” rozumiane jest pod względem tworzywa, posługującym się przez media w czasie konfliktu, tzn. sposobach wyrażania się dziennikarzy o sytuacji na Ukrainie, w trakcie przedstawiania relacji wojennych, oraz pod względem narracji społecznych i propagandowych. Język wojny ponadto określa dodatkowe płaszczyzny problemowe, np. formy wyrażania emocji czy tworzenie rozmaitych konstrukcji językowych, a także zakres funkcjonowania w płaszczyźnie wizualnej. Artykuł przedstawia wykaz niezbędnych struktur, jednostek leksykalnych, które mogą służyć do formułowania przekazu na temat wojny na Ukrainie, dokonanych zbrodni przez rosyjskiego okupanta, pomóc w wyświetlaniu relacji z linii frontu na bieżąco. Materiał artykułu można stosować na lekcjach języka polskiego jako obcego, grupach pomocy i jednostkach kumulacji świadectw, wywiadów z ofiarami, które doświadczyły działań wojennych.

Słowa klucze: agresja, atak na Ukrainę, broń, humor wojenny, inwazja, język wojny, konstrukcje językowe, uchodźca, zbrodnie wojenne, zasób leksykalny, zniszczenie.

Поліщук Вікторія Леонідівна,
кандидат філологічних наук, старший викладач,
Національний університет «Острозька академія»

Кратюк Юлія Казимирівна,
викладач кафедри індоєвропейських мов,
Національний університет «Острозька академія»

Захарчук Оксана Миколаївна,
викладач кафедри індоєвропейських мов
Національний університет «Острозька академія»

ПОЛЬСЬКА МОВА В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

З 24 лютого 2022 року Україна існує в іншій реальності, про яку раніше читали лише в підручниках історії. Втручання Росії в Україну здивувало не стільки весь світ, скільки українців. Жертви безпосереднього контакту з окупантами, які вже рік «надають» в Україні «послуги звільнення» мирного населення від цивілізованого життя, нажитого майна, мирної екзистенції, змушені шукати по всьому світу притулку, безпечних місць і можливості вижити. Прийнявши статус біженця, рятуючись від війни, вони все одно залишаються свідками війни, хочуть інформувати про події, які відбуваються в Україні, у їхніх родинах. Термін «мова війни», який з'являється в тексті, розуміється з точки зору матеріалу, який використовували ЗМІ під час конфлікту, тобто того, як журналісти висловлюються про ситуацію в Україні, подаючи репортажі про війну, а також з точки зору соціальних і пропагандистських наративів. Мова війни також визначає додаткові проблемні зони, наприклад, форми вираження емоцій чи створення різноманітних мовних конструкцій, а також сферу функціонування у візуальній площині. У статті наведено перелік необхідних структур, лексичних одиниць, за допомогою яких можна сформулювати повідомлення про війну в Україні, злочини російського окупанта та допомогти постійно відображати репортажі з передової. Матеріал статті може бути використаний на уроках польської мови як іноземної, групах допомоги та опитування свідків, жертв війни.

Ключові слова: агресія, напад на Україну, зброя, амуніція, вторгнення, мова війни, мовленнєві конструкції, українські біженці, воєнні злочини, лексика терору, знищення.

Viktoriia Polishchuk,PhD in Philology, Senior Lecturer,
National University of Ostroh Academy**Yuliia Kratiuk,**Lecturer at the Department of Indo-European Languages,
National University of Ostroh Academy**Oksana Zakharchuk,**Lecturer at the Department of Indo-European Languages,
National University of Ostroh Academy

THE POLISH LANGUAGE IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE

Since 24 February 2022, Ukraine has been operating in a different reality, which until now has been read about in history textbooks. Russia's invasion of Ukraine took not so much the whole world by surprise as the Ukrainians. Victims of direct contact with the invaders, who have been 'providing' civilian 'liberation services' in Ukraine for a year now, from a civilised life, an acquired property and a peaceful existence, are forced to look all over the world for refuge, safe places and opportunities for survival. Accepting their refugee status, and fleeing the war, they continue to witness the hostilities and wish to report on the events taking place in Ukraine to their families. The term language of war, which appears in the text, is understood in terms of the material used by the media during the conflict, i.e. how journalists express themselves about the situation in Ukraine when presenting war reports, and in terms of social and propaganda narratives. The language of war furthermore defines additional problem planes, e.g. forms of expressing emotions or the creation of various linguistic constructions, as well as the extent to which it functions on the visual plane. The article presents a list of necessary structures, and lexical units, which can be used to formulate a message about the war in Ukraine, and the crimes committed by the Russian occupier, and help in displaying reports from the front line in real-time. The material of the article can be used in lessons of Polish as a foreign language, aid groups and witness accumulation units, and interviews with victims who experienced warfare.

Keywords: aggression, attack on Ukraine, weapons, war humour, invasion, the language of war, linguistic constructions, refugee, war crimes, lexical resource, destruction.

Przedmiotem badań przedstawionych w artykule jest język werbalny i pisany, stosowany dla relacjonowania działań wojennych na Ukrainie podczas inwazji rosyjskiej.

Celem artykułu jest przybliżyć *język wojny* i pomóc w wyświetlaniu informacji, informowaniu społeczności europejskiej na temat zbrodni dokonywanych przez okupantów rosyjskich na ludności ukraińskiej.

Od wczesnego poranku 24 lutego 2022 roku Ukraina funkcjonuje w innej rzeczywistości, o której dotychczas czytano w podręcznikach z historii. Inwazja Rosji na Ukrainę zaskoczyła nie tak cały świat, jak Ukraińców, większość których nigdy nie wierzyła, że to kiedykolwiek byłoby możliwe. Niektórzy obywatele Ukrainy Wschodniej do dnia dzisiejszego po roku aktywnych działań wojennych nie wierzą w zbrodnie dokonane na Ukraińcach przez rosyjskich żołnierzy. Tłumaczą to na swój sposób, że taka faktyczność podyktowana została przez akcje wojenne, ponadto naciągnięta przez media. Odmawiają sobie uświadomienia, że do najobrzydliwszych czynności może być zdolny prawosławny „bratni” sąsiad. Ofiary bezpośredniego kontaktu z ruskimi, którzy „świadczą” od roku na Ukrainie „usługi wyzwolenia” cywilów z cywilizowanego życia, nabytej posiadłości, spokojnego toku egzystencji zmuszone szukać po całym świecie schronienia, bezpiecznych miejsc i możliwości przetrwania. Godząc się ze statusem uchodźcy, uciekając przed wojną nadal pozostają świadkami działań wojennych, pragną informować o wydarzeniach, mających miejsce na Ukrainie, w ich rodzinach. Relacjonują, czego doświadczają ich znajomi, wojskowi walczący bezpośrednio na froncie. Nadal uważają, że świat wciąż za mało wie o tym, co się dzieje na Ukrainie, co przeżywa naród ukraiński. Prawie wszyscy, kogo dotknęła wojna, kto chce o tej rzeczywistości rozmawiać spotkali się z problemem braku znajomości odpowiedniego słownictwa. Okazało się, że wypowiedź na temat działań wojennych stanowi ogromną trudność pod każdym aspektem, że nikt do tego nie był przygotowany, i że brakuje materiałów dydaktycznych wspomagających deskrypcję współczesnych realiów militarnych. Książkowa wiedza na temat wojen określa wydarzenia przeszłości i nie wystarcza do relacjonowania rzeczywistego stanu postępów naukowo-zbrojeniowych, sposobów prowadzenia walk i zaistniałych zapotrzebowań świata. Jest to otwarty temat do zbadania. Ten artykuł kierowany jest nie do ekspertów, specjalistów od sztuki wojennych a przede wszystkim do zwykłego mieszkańca Ukrainy, stosującego język polski w celach edukacyjnych, zawodowych, budowania i podtrzymywania relacji międzyludzkich. Język jest tworem żywym dynamicznym i otwartym na ciągłe zmiany i innowacje, wyposażony w niezwykle nadwrażliwe czujniki reagowania na zaistniałe wydarzenia i szczegółowego odzwierciedlenia bytu i działania humanum. Wymóg językowy chwili obecnej pieczętowany jest nie witalnością rozkwitu i najprzyjemniejszymi konotacjami i wartościami człowieczeństwa, lecz odwrotnie – najgorszymi cechami doznania bólu i celowego wyrządzenia krzywdy.

Do przedstawienia wyników współczesnej zbiorowej działalności, duchowego i materialnego dorobku ludzkości na tle aktywnych działań wojennych¹ powszechnie stosuje się tzw. „*język wojny*”, który ciągle się kreuje i zmienia, w zależności od zmiany i intensyfikacji trwającego konfliktu zbrojnego. „Wychodząc od najbardziej ogólnego sposobu pojmowania języka jako ukształtowanego społecznie systemu, zespołu znaków i środków umożliwiającego porozumiewanie się ludzi, sformułowanie *język wojny* rozumiem na dwie możliwości: jako tworzywo, którym posługują się media w czasie konfliktu, a więc sposoby wyrażania się dziennikarzy o opisywanych przez siebie wojnach oraz jako narracje społeczne i propagandowe. Można ponadto wskazać dodatkowe płaszczyzny problemowe, np. formy wyrażania emocji czy tworzenie rozmaitych konstrukcji językowych, a także zakres funkcjonowania *języka wojny* w warstwie wizualnej (fotografie, plakaty).”² Płaszczyzna przekazu rzeczywistości za pomocą języka jest bardzo szeroka i różnorodna. W celu przybliżenia faktycznego stanu rzeczy, należy rozpatrzyć jednostki leksykalne, dotyczące funkcjonowania na co dzień ludności cywilnej oraz przekazu relacji w kontekście działań wojennych, m.in. do takich leksemów, związków, połączeń wyrazowych należą:

¹ Zob. definicję „wojna” np. [w:] „Słownik języka polskiego”, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/wojna.html>

² Bednarek Z., *Język wojny na przestrzeni wieków*, s. 155, [w:] <http://dx.doi.org/10.18778/8088-061-0.15>

w języku polskim

agregat prądowórczy
 agresor
 alarm przeciwlotniczy
 anektowany półwysp Krym
 angażowane rezerwy wagnerowców
 atak lotniczy
 atak terrorystyczny
 bezpieczny korytarz humanitarny
 bezwzględne niszczenie
 blokada drogowa z opon
 bohater
 bombardowanie
 brak drogowskazów
 brak oznakowania miejscowości
 brak zasięgu
 bronić się przed rosyjską napaścią
 butel gazowy
 ciała rozkładają się na ulicach
 cyborg z Azowstalu
 decydująca bitwa
 doniesienia z frontu
 dostawa dronów
 dożywotnie więzienie za dywersję
 działania oblężnicze
 egzekucje ludności cywilnej
 eksplozja
 eskalacja konfliktu
 ewakuacja ludności cywilnej
 gęsto zaludniony obszar
 gromadzenie wojsk na granicy
 huk pocisku
 intensyfikacja ofensywy
 inwazja na Ukrainę
 katastrofa śmigłowca w Browarach
 kolaborant
 koszara wojskowa
 kwestia bezpieczeństwa
 magazyn broni i amunicji
 markerniezmywalny
 miejsca stacjonowania żołnierzy
 mobilizacja
 mobilny generator prądu
 na celowniku
 nagły wypadek
 najazd sąsiadów
 nieopuszczać schronu od tygodni
 niszczenie infrastruktury krytycznej
 oblężenie miasta
 obrońca Mariupola
 odłamki
 odnosić rany
 odwrócić przebieg wojny
 ofensywa przeciwko Ukrainie
 ofensywa na szeroką skalę
 okupant
 okupowane terytorium
 osoby wewnętrznie przesiedlone
 ostrzał raketowy
 ostrzał przy użyciu artylerii
 pakiet pomocy zbrojeniowej
 panele słoneczne
 pełne poparcie Ukrainy
 plan pokojowy dla Ukrainy
 pochować zwłoki

w języku ukraińskim

електрогенератор
 агресор
 повітряна тривога
 анексований півострів Крим
 Задіяні резерви Вагнера
 авіаційний напад
 теракт
 безпечний гуманітарний коридор
 безжальне знищення
 блокпост з шин
 герой
 бомбардування
 відсутність дорожніх знаків
 відсутність позначень міста
 відсутність інтернет покриття
 захищатися від російського нападу
 газовий балон
 тіла розкладаються на вулицях
 Кіборг з Азовстали
 вирішальний бій
 новини з фронту
 доставка дронів
 довічне ув'язнення за диверсію
 облогові операції
 розстріли мирних жителів
 вибух
 ескалація конфлікту
 евакуація мирного населення
 густонаселений район
 гromадження війська на кордоні
 свист снаряду
 посилення наступу
 вторгнення в Україну
 аварія гелікоптера в Browarach
 колаборант
 військова казарма
 питання безпеки
 склад зброї та боєприпасів
 перманентний маркер
 дислокація війська
 мобілізація
 мобільний електрогенератор
 на прицілу
 надзвичайна ситуація
 вторгнення сусідів
 не виходити з укриття тижнями
 руйнування критичної інфраструктури
 облога міста
 захисник Маріуполя
 осколки
 отримати поранення
 змінити хід війни
 наступ на Україну
 широкомасштабний наступ
 окупант
 окупована територія
 внутрішньо переміщені особи
 ракетний обстріл
 артилерійний обстріл
 пакет допомоги озброєнням
 сонячні панелі
 повна підтримка України
 мирний план для України
 поховати тіло

pociski spadły na Azowstal	снаряди впали на Азовсталь
podjęzany o współpracę	підозрюваний у співпраці
pole minowe	мінне поле
polowa kuchenka gazowa	польова газова плита
pomoc humanitarna	гуманітарна допомога
ponosić ciężkie straty	знавати великих втрат
porozumienie pokojowe z Rosją	мирна угода з Росією
postępy na froncie	успіхи на фронті
power bank	павер банк
powołanie rezerwistów	призов резервістів
pozostałości po rakietach	уламки ракети
prezydent celem zamachu	замах на президента
przechwycona rakietą	перехоплена ракета
przejąć kontrolę	взяти під контроль
przekazywanie niezbędnego zaopatrzenia	передача необхідних речей
przerwy w dostawie prądu	відключення електроенергії
punkt kontrolny	контрольний пункт
punkt pomocy	пункт допомоги
ranny w najcięższym stanie	поранений у найтяжчому стані
relacjonować wydarzenia na bieżąco	представляти події в актуальному стані
retoryka nuklearna	ядерна риторика
rosyjski najemnik	російський найманець
rozbieranie gruzów	розбирання завалів
rozkaz	команда, наказ
rozstrzygnięcie konfliktu	вирішення конфлікту
schron przeciwbombowy	бомбосховище
seria kontrataków	серія контратак
siatka maskująca	маскувальна сітка
specjalna operacja wojskowa	військова спецоперація
straty w szeregach	втрати в лавах
strefa działań wojennych	зона бойових дій
strzelanina	стрілянина
szantażowanie przez Rosję	шантаж з боку Росії
szczątki rakiety	уламки ракети
szturmować miasto	штурмувати місто
śpiwór	спальний мішок
świadek zbrodni	свідок злочину
świeca okopowa	окопна свічка

Niezbędny zasób leksykalny przy tworzeniu wypowiedzi na temat sfery wojskowej, dostawy broni dla Ukrainy:

amunicja kasetowa	касетні боеприпаси
bojowe zasoby	бойові ресурси
broń nieprycyzyjna	неприцільна зброя
broń o szerokim zasięgu działania	зброя широкого діапазону ураження
broń ofensywna	наступальна зброя
broń pancerna	броньоване озброєння
brygada	бригада
czołgi Leopard	танки Леопард
dalekosiężne rażenie przeciwnika	дальнє ураження цілей противника
kamizelka kuloodporna	куленепробивний жилет
kapelan wojskowy	військовий капелан
marynarka wojenna	морський флот
myśliwiec	винищувач
nieкерowana bomba	некерована бомба
odznaczenie	відзнака, нагорода
piechota morska	морська піхота
pierwsza linia frontu	передова лінія фронту
pojazdy opancerzone	бронетехніка
przeciwdziałać ostrzałom infrastruktury	проти діяти обстрілам інфраструктури
rakiet balistyczna	балістична ракета
rakiet manewrująca	маневрена ракета
rażenie celów	ураження цілей
siły powietrzne	повітряні сили
Siły Zbrojne Ukrainy	Збройні Сили України
stopień wojskowy	військове звання

system dowodzenia	командна система
systemy obrony powietrznej	системи ППО
śmigłowiec	вертоліт
uderzenia w strategiczne bazy	атаки на стратегічні бази
ukraiński wywiad wojskowy	українська військова розвідка
wieloprowadnicowa wyrzutnia raketowa (MLRS)	реактивна система залпового вогню (РСЗВ)
wielostopniowy system obrony	багатоступенева система захисту
wojska lądowe	сухопутні війська
transportery	транспортери
wojska obrony terytorialnej	територіальна оборона
wojska powietrznodesantowe	повітряно-десантні війська
wojska zmechanizowane i pancerne	механізовані та бронетанкові сили
wykorzystanie precyzyjnej amunicji	застосування високоточних боєприпасів
wyrzutnia raketowa	ракетниця
zasoby obrony powietrznej	засоби ППО
zestrzelić dron	збити безпілотною
ziemianka	бліндаж

Podsumowanie. Człowiek współczesny zetknął się z koniecznością przedstawienia tematu wojennego, stosując przy tym *język wojny* o swoistej specyfice. Cały wachlarz zasobu leksykalnego związanego z tematem wojny cechuje się negatywnością i jest źródłem nie najprzyjemniejszych uczuć. Lista cech wspólnych dla faszyzmu, nazizmu, stalinizmu, komunizmu jest dokładną deskrypcją rasyzmu zasadniczo opierającego się na słownictwie o konotacji, budzącej przerażenie, np.: przemoc, niszczenie, okupacja, dziczność, okrucieństwo, rabowanie, krzywdzenie, bestialstwo, maltretowanie, poniewieranie się, kłamstwo, strach, zastraszanie, ucieczka, zmuszanie, torturowanie, przestępstwo. Oczywiście w tym ogromie słownictwa o cechach negatywnych dużo również leksemów o zabarwieniu optymistycznym: bohaterstwo, przetrwanie, pomoc, solidarność, wsparcie, ofiarność, empatia, odwet, wiara, przemiana, zmiana, oczyszczenie, nadzieja, przyszłość... Szata językowa określająca teraźniejsze wydarzenia wojenne jest bardzo różnorodna, głęboko emocjonalna i zawiera względnie nowe cechy charakterystyczne, które wyłoniły się na tle dostonaleni przez człowieka maszyny zabijania. Współczesny *język wojny* zdecydowanie wymaga szerszych badań i opisów w celu przybliżania rzeczywistości, zapobiegania i przewartościowania. Jest to materiał warty uwagi na lekcjach, komunikowaniu się codziennym, dyskusjach badawczych.

Bibliografia:

1. Bednarek Z., *Język wojny na przestrzeni wieków*, [w:] <http://dx.doi.org/10.18778/8088-061-0.15>
2. Bennewicz M., *Język wojny*, [w:] <https://bennewicz.pl/jezyk-wojny/>
3. Kołodziejek E., *Język wojny*, [w:] <https://24kurier.pl/blogi/ewa-kolodziejek/jezyk-wojny/>
4. Krzyk J., „*Raszym – słowo, którego nikt znał, a teraz powtarzają wszyscy. Skąd się wzięło?*”, [w:] <https://wyborcza.pl/7,175991,28455958,raszizm-putinizm-barbarzyncy-to-wiecej-niz-wyzwiska-dla-rosyjskiego.html>;
5. Rusinek M., „*Udana demobilizacja – zabicie rosyjskiego żołnierza. O języku wojny w Ukrainie*”, [w:] <https://wyborcza.pl/7,175992,29494376,gesi-bojowe-o-jezyku-wojny-w-ukrainie.html>
6. Zygmunt A., *Wojna w Ukrainie: Jak mówić, by nie sprawić bólu*, [w:] <https://www.vogue.pl/a/wojna-w-ukrainie-jakich-slow-i-okreslen-unikac>